ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ

-4-

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ

ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਬਰਾਹਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰੀ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਪੈਕੇਜ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਟਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਿਸਕੁਟ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ ਜਾਂ ਸੱਠ ਮਜ਼ਬੂਤ ਡੱਬੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੋਂ ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਅਜੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ ਯਾਤਰਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਠੰਡ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਸਮ ਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ।

ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਥਾਨ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਮਕਦਾਰ ਹਨ। ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਅਤੇ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਟੱਟੂ ਦੇ ਪੈਰ ਠੋਕਰ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਡਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

58 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਡਰੋਮੋ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ 200 ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੁੰਦੀ। ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਗੈਂਡੇਨ, ਸੇਰਾ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਪੁੰਗ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ **ਬਹਿਸ -ਕੈਂਪ** ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਕਾਫਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸੌ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਮਾਲਵਾਹਕ ਜਾਨਵਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਭਿਕਸ਼ੂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭੇਸ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ

ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ, ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ, ਰੁਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗਾ।

ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਗਿਆਂਸੇ (ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ) ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਗੁਪਤਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ। ਕੁਝ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਭਾਰਤੀ ਘੋੜਸਵਾਰ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਜਨਵਰੀ 1951 ਵਿੱਚ ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚੇ।

ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਸਨ। ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੋਂ 9,000 ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਅਮੋ-ਚੂ ਘਾਟੀ ਇੱਥੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ।

ਘਾਟੀ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਵਗਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਗਰਜ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਤੱਖ ਚੱਟਾਨਾਂ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦਰਦ ਦੋਵੇਂ ਹਨ। ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਪਾਈਨ ਦੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਅਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੌਸਮ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸੂਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸੂਰਜ ਚਮਕਿਆ ਅਤੇ ਘਾਟੀ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਸੀ, ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਸਖ਼ਤ ਪਹਾੜ। ਪਰ ਸਰਦੀਆਂ ਅਜੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਦੂਰ ਸਨ। ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ

ਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਸੇਬ ਭੇਜੇ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਡਰੋਮੋ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਧੁੰਗਰਵਰ ਵਿਖੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਧਿਆਨ, ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਬਦਲਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ, ਵਧੇਰੇ ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਵਾਧੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਖਾਲੀਪਣ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮੁੱਖ ਸਲਾਹਕਾਰ 'ਕਸ਼ਗ' ਸਨ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਜੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ, ਤ੍ਰਿਜੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ, ਸੀਨੀਅਰ ਤਸੇਨਸ਼ਾਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਵਫ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਨ ਵੱਲ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਸਾਡੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜਲੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ। 1947 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਿਊ ਰਿਚਰਡਸਨ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਮੰਨਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਦਾ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਹੱਕ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਕਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਧੀ 'ਤੇ

ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1914 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ) ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਧੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ?

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਨਫਾਸਤ ਪਸੰਦ , ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਨੇ 1948 ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਪਾਰਕ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ,

60 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਜੋ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਚਾਮਡੋ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨਗਾਬੋ ਨਗਾਵਾਂਗ ਜਿਗਮੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ। ਚਾਮਡੋ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁਣ ਚੀਨੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਪਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਹਾਸਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਦਰਦਨਾਕ, ਉਦਾਸ ਵਰਣਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਨਗਾਬੋ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਦਦਗਾਰ ਭੇਜਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਫ਼ਦ ਨਾਲ ਬੀਜਿੰਗ ਜਾਣ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਏ

ਮੰਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬੀਜਿੰਗ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਨਗਾਬੋ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ 'ਮੁਕਤੀ' ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਬੰਧ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬਸੰਤ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਪਹਾੜੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਘਾਹ ਦਾ ਰੰਗ ਚਮਕਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਮੇਲੀ ਸਮੇਤ ਕਈ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤੈਰਨ ਲੱਗੀ। ਮੱਠ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਦੀ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਡਾਂ, ਯਾਕਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ੋਮੋ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਿਕਨਿਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਗ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪਕਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਮਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਬੋਨ ਮੱਠ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਨਗਾਬੋ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਧੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਝਟਕੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬੁਸ਼ ਰੇਡੀਓ ਸੀ ਜੋ ਛੇ ਵੋਲਟ ਦੀ ਬੈਟਰੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਸਾਰਣ 'ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ

ਅਤੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਉਦਯੋਗਿਕ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਮੇਲ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਆਵਾਜ਼ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੀ 'ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ' ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ 'ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੁਕਤੀ' ਲਈ ਇੱਕ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ । ਘੋਸ਼ਣਾਕਰਤਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਪਿਛਲੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ' ਹਮਲਾਵਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ 'ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੋਖੇ ਅਤੇ ਭੜਕਾਹਟ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ।' ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠਾਂ ਅਤੇ ਲੱਛੇਦਾਰ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਮਹਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਸਮਝੌਤਿਆਂ' ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ-1 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਹਮਲਾਵਰ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਗੇ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਮਾਤ ਭੂਮੀ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।" ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਮਾਂਚੂ ਫੌਜ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ (ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਕੁ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਨ। ਤਿੱਬਤ ਦਾ "ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ" ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰੀ ਖੋਜ ਸੀ। ਤਿੱਬਤ ਕਦੇ ਵੀ ਚੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਚੀਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵੰਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਨਸਲ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਲਿਪੀ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੂਰੀਸਟਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ:-

"1912 ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 1911-12 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮੁੜ

ਉਭਰਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਨਗਾਬੋ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਦ੍ਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਟੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰਸਾਰਣਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵੈ-ਵਧਾਈ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰੇ ਸਨ।

ਸਾਮ ਵਾਦੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਦੇ ਅਜੂਬਿਆਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਗ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ 'ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਹੁਣ ਇੱਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ!' ਬਕਵਾਸ ਸੀ।

62 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਰਟੀਕਲ ਦੋ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ "ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ" ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੀਐਲਏ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ ਅੱਠ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ। ਆਰਟੀਕਲ ਚੌਦਾਂ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੇਖ ਸਨ ਜੋ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: ਹੁਣ ਤੋਂ, ਬਰਫ਼ਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤਿੱਬਤ, ਪੀਪਲਜ਼ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਫ਼ ਚਾਈਨਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਹਕੀਕਤ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਤੋਂ ਤਕਤਸਰ ਰਿੰਪੋਚੇ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਲੱਭਣੇ ਅਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ, ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਸਾਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਰੀਆ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਤਰਕ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜਾ ਮੋਰਚਾ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਬੀਜਿੰਗ ਵਫ਼ਦ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਤਾਰ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਗਾਬੋ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਕਲੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਨਗਾਬੋ ਦੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ, ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ, ਭਾਰਤ ਰਾਹੀਂ ਡਰੋਮੋ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੱਠ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਗੈਂਡੇਨ, ਸੇਰਾ ਅਤੇ ਡ੍ਰੇਪੁੰਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਬਾਰੇ ਦੱਸੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਲੁਕੰਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਮੇਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਕਤਸਰ ਰਿਨਪੋਚੇ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਡਰੋਮੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਕਲਕੱਤਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੇਨਰਿਕ ਹੈਰਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਾਲੀਮਪੋਂਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਟਾਫ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਰਹੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੱਤਰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ? ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ? ਸਵਾਲ ਉੱਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੰਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਮਤਲਬ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਚੀਨ ਇੱਕ ਗੁਆਂਢੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲੋਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਫੌਜੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਸਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਅਣਗਿਣਤ ਤਿੱਬਤੀ, ਅਮਰੀਕੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਜਨਰਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ।

ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ 16 ਜੁਲਾਈ, 1951 ਨੂੰ ਡਰੋਮੋ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇੱਕ ਦੂਤ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ। ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਡਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ? ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੰਗ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਲਕੋਨੀ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਘਾਟੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੀਂਹ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਪਰ ਮੌਸਮ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਝਰਨੇ ਉਛਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਕੁਝ ਹਿੱਲਜੁਲ ਹੋਈ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੱਠ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਸੂਟ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਠੰਡੀ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਚੀਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਨੇ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

64 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਚੁੱਪ-ਚਾਪ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਸੁਣਿਆ ਹੈ " ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਰੋਲੈਕਸ ਘੜੀ ਦੇਖੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪੂਰਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਫਿਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਕਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਬੇਝਿਜਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ "ਜਲਦੀ" ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਹਾਸਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕੀਏ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਟਾਫ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੇਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬਕ ਸੀ।

ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੁਣ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਮੌਕੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਟਾਫ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤੁਰੇ । ਇਸ ਵਾਰ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਕਿਵੇਂ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਕਿਵੇਂ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਮੌਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਹੀ ਫਾਰਮੂਲਾ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਧਰਮ ਕੋਲ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੈਮਟੇਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤਥਾਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਡਰੋਮੋ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ।

ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗਿਆਂਸੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ, ਜਿੱਥੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਭਾਰਤੀ ਘੋੜਸਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ।

ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੋਧੀਸਤਵ ਦੋਰਜੇ ਫਗਮੋ ਦਾ ਮੱਠ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭੂਮੀ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਸੁੰਦਰ ਨੀਲੀਆਂ ਝੀਲਾਂ, ਹਰੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਡਾਂ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ, ਮੈਂ ਇੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਾਨੂੰ ਹਿਰਨਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਝੁੰਡ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਆਮ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ, ਤਿਰਛੀਆਂ ਲੱਤਾਂ 'ਤੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਮੱਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿੱਛੂਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਪਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਕਿਉਂ ਜੰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਇੱਕ ਖੱਚਰ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਉਹਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਚਮੈਨ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਸੰਦ, ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਇਸ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ।

ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਨਰਗਾਰਤਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯਮਦਰੋਕ ਝੀਲ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਝੀਲ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ

ਕੋਈ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੰਦਰ ਨੀਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ ਇੱਕ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਹੋਣਗੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੈਮਡਿੰਗ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸੀ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮੁਖੀ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਿੰਗ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂ ਸੀ ਜੋ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੁਲਕੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਭਿਕਸ਼ੁਣੀਆਂ ਦੇ ਮੱਠ ਵੀ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੱਠ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੁਣੀ ਸੀ।

ਦੋਰਜੇ ਫਾਗਮੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਵਜਰਵਰਾਹੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੰਤਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਵਜਰਵਰਾਹੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦਾ ਸਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

66 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਦੰਤਕਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੰਗੋਲੀਆਈ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾਨਗਾਤਸੇਨ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੱਠ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਮੱਠ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਅੰਦਰ ਉਸਨੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ।

ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਦਾ ਮੁਖੀ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੰਮੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮੀਲੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਭੱਜ ਗਈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਮੱਠ ਅਤੇ ਇਸ

ਦੀਆਂ ਹੋਰ -ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੱਠਾਂ ਵਾਂਗ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਭਿਆਸ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸੈਮਡਿੰਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਠ ਗਿਆ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਆਲਤਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਖ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਬਹਿਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਧੱਬਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲੋਂ ਲਾਮਾ ਵਜੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੇ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਿੱਬਤ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂ । ਮੈਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਇਆ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ।

ਲਗਭਗ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਅਗਸਤ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਣ ਦੇ

ਬਾਵਜੂਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਜਨੂੰਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀਆਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 67

ਇਸ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨਪਸੰਦ ਸਵੀਪਰ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡੁਪ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਦੋਸਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਸਕ ਨਾਲ ਡਰਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਔਖੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮੌਕ ਬਾਕਸਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਖੂਨ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੋਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੋਰਬੂ ਥੋਂਡਪ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਣਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਘੱਟ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਭਿਆਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਾਰਡ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਜਨਰਲ ਦਾ ਪਾਰਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਸਮੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਵਾਂਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ

ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਉੱਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਨਰਲ ਅਕਸਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੋਂ ਨਰਮ ਅਤੇ ਨਿਮਰ ਸੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਆਲੂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁੱਸਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਚਿਆਂਗ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

68 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਚੀਨੀ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਲੁਕੰਗਵਾ, ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਕਸ਼ਗ ਕੋਲ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੇ ਵੱਖਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੇੜਦੇ ਸਨ।

ਡਰੋਮੋ ਤੋਂ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦੌਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1951 ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਰੂਟ ਫੌਜ ਦੇ 3000 ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕ ਲਹਾਸਾ

ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਇਹ ਸੈਨਿਕ ਉਸ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸਨ ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਚਾਮਡੋ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਟੈਨ ਕੁਆਨਸ਼ੇਨ ਅਤੇ ਚਿਆਂਗ ਕੁਓ-ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਨਰਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਤੇ ਫਰ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਝੁਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਮਰਥਕ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਾਓ ਸੂਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ।

ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਗਿਆਲੋ ਥੋਂਡੁਪ ਲਹਾਸਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੱਖਣ ਜਾਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਇਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਾਇਦਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਹਾਨਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨੇਫਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਖੇਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸਾਮ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਉਚਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਢੋਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਲੈ ਕੇ ਛੱਤ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਪਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਧੂੜ ਉਡਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਚੂ-ਤੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਬੈਨਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ੍ਹੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਪਿਸ਼ਾਚਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਝੰਡਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੇਅਰਾਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। (ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।) ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਣ 69

ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਭਿਆਨਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

1951-52 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਲਾਮਰੀਮ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਤਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਦੇ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੁਪਤ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਇਸ ਵਾਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਗ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੋੜ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, 20,000 ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਜਥੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭੋਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹਾਸਾ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਲਗਭਗ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਕਿ ਫੌਜ ਸਾਰੀਆਂ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੂਈਆਂ ਜਾਂ ਧਾਗਾ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨਾਜ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਜੋਂ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਦੁੱਗਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਭੜਕਣ ਲੱਗੀ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ, ਉਹ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਥੁੱਕਦੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਕੇ ਕੋਰੜੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ, ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੂ ਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਘੜੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਫਰ ਕੋਟ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਅਤੇ ਚ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?

ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਣਿਆਂ ਜਾਂ ਪੋਸਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ' ਸਨ।

ਪਰ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਚੀਨੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੋਸਟਰ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰ ਕਾਫ਼ੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਛੇ-ਨੁਕਾਤੀ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ 'ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ' ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਤਣਾਅ ਵਧ ਗਿਆ। ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਚੀਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ 'ਸਮਝੌਤਿਆਂ' ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਲੋਕ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਕਸ਼ਗ ਵਿਚਕਾਰ ਬੇਅੰਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਊਠਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਰਾਫਟ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋਬਸਾਂਗ ਤਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਲਈ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਸਗੋਂ ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਜਨਰਲ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਰਾਸ਼ਨ ਵਜੋਂ 2,000 ਟਨ ਜੌਂ ਮੰਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਮੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੋਦਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਅਨਾਜ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਫੌਜ ਨੂੰ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰੈਜੀਮੈਂਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਰਲ ਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿਮਰਤਾਪੂਰਵਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 71

ਜਨਰਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ 'ਤੇ ਚਿੜ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲੋਬਸਾਂਗ ਸੀ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਚੀਨੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਚਿੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਿਕਸ਼ੂ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਲਪਿਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲੁਖਾਂਗ ਇੱਕ ਚਰਿੱਤਰਵਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜਨਰਲ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਉਹ ਜਨਰਲ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿੰਨੀ ਚਾਹ ਪੀਤੀ। ਲੁਖਾਂਗ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਇਹ ਚਾਹ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।" ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਪਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸੀ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਿਖਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਕਸ਼ਗ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਲੁਖਾਂਗ ਇਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਤਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗੀ।

ਚਿਆਂਗ ਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਰਾਂਗੇ ਉਹ ਹੈ ਤਿੱਬਤੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਝੰਡੇ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ।"

"ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਰੇਗਾ," ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। "ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਉਸਦਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਜੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਚਿਆਂਗ ਮੀਟਿੰਗ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਘਟਨਾ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੂਜੇ ਜਨਰਲ, ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਲੁਕਾਂਗਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੁਕਾਂਗਵਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਰਾਏ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਿੱਬਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ।

72 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸੈਨਿਕਾਂ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਚਾਮਡੋ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਮੁਸੀਬਤ ਹੀ ਆਵੇਗੀ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਫੈਨ ਮਿੰਗ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਲੁਖਾਂਗਵਾ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ।

ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਮੀਟਿੰਗ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਚੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਇੱਕ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਸ਼ਗ ਤੋਂ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ, ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਸਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਲਹਾਸਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਸ਼ੀਲੁਨਪੋ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਮਡੋ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਚੀਨੀ 'ਬਾਡੀਗਾਰਡ' ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਸਮੇਤ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਚੀਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਟੋਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਤੁਰੰਤ

ਉਸਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਪਰ ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਕੱਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਸੂਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਚੇਨ ਲਾਮਾ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਥਾਗ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਘੰਟੇ ਚੱਲੇ ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਤੂਪ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 73

ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਥਾਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਦੇਖੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਉੱਚ ਲਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਰਹੱਸਮਈ ਵਰਤਾਰੇ ਆਮ ਹਨ। ਸਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੱਡੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਘਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1952 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੁਖਾਂਗਵਾ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਸਤੀਫ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰੀ ਜੰਗਬੰਦੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਡਰੋਮੋ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਇੱਛਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਾਬਾਲਗ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਥੰਗਕਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਲਟਾ ਖੱਚਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਰਵਾਇਤੀ ਸਜ਼ਾ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਦੇਖੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਲੱਭ ਰਾਖਿਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਰੀਜੈਂਟ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢਾ, ਛੋਟਾ, ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਪਤਲੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੀਜੈਂਟ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਰੇਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਵੀ ਸੀ) ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਕੂਲ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਮੱਠ ਸਨ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਭਿਕਸ਼ੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਾਖਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਕਸ਼ਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪਹੀਏ ਵਾਲਾ ਵਾਹਨ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸੁਚਾਰੂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗਣਗੇ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜੱਦੀ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ। ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਡਰੋਮੋ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਤਿੱਬਤੀ ਪਿੰਡ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਓਨੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਜੱਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਰਜ਼ਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਨਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ, ਮੈਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰ ਲਗਾ ਕੇ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ" ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੁਧਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ 'ਮੁਕਤੀਦਾਤਾਵਾਂ' ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਖਰੀ

ਸੀ। ਸਮੂਹਿਕ ਖੇਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਾਮਡੋ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਕਾਲ, ਭੁੱਖਮਰੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਕਾਰਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਿੰਨੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਉਤਪਾਦਕ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਮੈਂ 1953 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਤੋਂ 'ਕਾਲਚਕਰ' ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਾਂਤਰਿਕ ਰਸਮ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ 75

ਹੋਰ ਤਾਂਤਰਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਦੀਖਿਆ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ-ਅਯਾਮੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੰਡਲਾ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਰੇਤ ਦੇ ਕਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੀਖਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਨੁਭਵ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਗਿਣਤ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਮਰਪਣ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੀ ਆਖਰੀ ਆਇਤ ਕਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਚੇਤਾਵਨੀ ਸੀ ਕਿ, ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਲਚੱਕਰ ਦੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਮੋਨਲਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਜੋਖਾਂਗ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਚੇਨਰੇਜ਼ੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਬੌਧ ਭਿਕਸ਼ੂ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਰੋਹ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਸੀ। ਫਿਰ, ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਲਚੱਕਰ ਦੀਖਿਆ ਲਈ।

ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਚੀਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਕੁੜੱਤਣ ਕਿਉਂ ਸੀ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਨਰਲ ਚਿਆਂਗ ਚਿਨ-ਵੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਅਕਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ: ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ- ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਮਾੜੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਚਾਈ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਚੀਨੀ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੀ ਕਰੇਗਾ।

*****